

ВИДИ ВЗАЄМОВІДНОСИН У СПОРТИВНІЙ КОМАНДІ

Доповідач: Лавський В., студент гр. ЖТ-02

Науковий керівник: Денисенко В.І., ст. викладач кафедри фізичного виховання та спорту

Спортивна команда - це завжди спортивна група; спортивна група стає командою тоді, коли бере на себе функції представництва якоїсь організації на тих чи інших змаганнях. Спортивній команді притаманні всі ті соціально-психологічні закономірності, які властиві малим групам. Тому все, про що тут йдеться стосовно спортивних груп, прямо відноситься до спортивних команд.

Взаємовідносини у спортивній команді поділяються на відносини між спортсменами (горизонтальний рівень), або відносини в системі «спортсмен-спортсмен», і відносини спортсменів з тренером (вертикальний рівень), або взаємини в системі «тренер-спортсмен».

Кожен з цих видів відносин може, в свою чергу, поділитися на формальний і неформальний.

Формальні відносини в системах «спортсмен-спортсмен» і «спортсмен-тренер» заздалегідь «запрограмовані» та обумовлені вимогами діяльності, підпорядковані її завданням, і «сценарій», за яким вони повинні розвиватися, для кожного виду спорту загалом відомий. Значно важче передбачити, як в цих системах будуть складатися відносини у неформальній сфері, адже розвиток їх відбувається спонтанно, на основі нерегульованих симпатій і антипатій, уподобань, спільних інтересів і захоплень. Для деяких тренерів, особливо початківців, неформальні відносини нерідко викликають значні труднощі, обумовлені самим характером діяльності тренера, в якій він займає неоднозначну позицію: з одного боку, він керівник, особа, що визначає і планує стратегію дій колективу, з іншого - він рівноправний член даного колективу. Ця обставина ускладнюється також тим, що іноді наставнику команди доводиться виступати в ролі «граючого тренера». Кордон між тренером і спортсменами в цій ситуації може виявитися досить розмитим, що загрожує зниженням дисципліни, порушенням режиму, небажанням відповідати перед тренером за свої вчинки і т. д. Тренер, якщо він «грає», повинен володіти багатьма моральними і педагогічними якостями, щоб зберегти субординацію, своєчасно попередити прояви панібратства і фамільярності по відношенню до себе. У такій ситуації тренеру необхідно стежити не тільки за своїми діями (технічними і

тактичними), діями своїх підопічних, але і буквально за кожним своїм і їх жестом, словом, вчинком, тобто за всім, що формує міжособистісні відносини. Однак суворість і збереження дистанції у відносинах не повинні сприяти ізоляції тренера від групи, створювати образ людини недоступної, без почуттів та емоцій, «застебнутого на всі гудзики». Доброзичливість і участь у долі спортсмена, вміння зрозуміти свого учня і надати йому допомогу словом чи ділом, справедливість і послідовність у вимогах - ось той далеко не повний перелік особистісних якостей тренера, які формують у спортсменів почуття поваги до нього.

Ряд досліджень, проведених у спортивних командах дозволив встановити, що в них є особи, які користуються значно більшими симпатіями, повагою і авторитетом у своїх товаришів, ніж будь-хто інший. Це лідери команди. Разом з тим в командах, як правило, є спортсмени, які не користуються ніяким авторитетом. Більш того, до них ставляться найчастіше негативно, намагаючись уникнути тривалих контактів, спілкуються з ними вимушено, до їхньої думки і суджень не прислухаються. Це аутсайтери групи. Крім цих двох категорій є спортсмени, які займають так би мовити середнє, проміжне положення. Вони не мають популярності лідерів, але їх не ігнорують, як аутсайдерів.

Усі взаємовідносини в команді формуються з урахуванням статусу, який має кожен її член. Вони характеризуються міцністю тільки там, де особи, які беруть участь у спілкуванні мають приблизно однаковий статус. У командах, де проводилися дослідження, і лідери і аутсайтери у виборі партнерів не тільки для спільних тренувань, офіційних змагань, але і для проведення вільного часу орієнтувалися, як правило, на тих, хто мав приблизно такий же статус, що й вони самі.

Такий характер міжособистісних контактів пояснюється насамперед прагненням представників кожної підгрупи підтримувати зв'язки з собою подібними.

Спільне виконання тренувальних вправ, спортсменами занадто різної кваліфікації негативно впливає на їх психічний стан. Для лідерів це пов'язано з втратою задоволення і радості від успішно виконаних елементів, технічних прийомів, зниженням інтересу, емоційного настрою і бажання тренуватися. Свій вибір партнерів у формальній сфері спілкування вони пояснюють тим, що із спортсменами низьких розрядів нецікаво тренуватися, так як у їх діях

багато технічного браку, вони виконують завдання з меншою швидкістю і т.д.

Аутсайтери своє небажання виконувати змагальні та тренувальні вправи з лідерами групи пояснюють тим, що останні сковують їх рухи, гнітюче діють на психіку, а своїми саркастичними зауваженнями і виразом невдоволення вносять нервозність і метушливість. Тому на змаганнях, в яких беруть участь і лідери, і аутсайтери, думки аутсайдерів концентруються не на майбутніх технічних діях і результаті, а на порівнянні шансів на успіх, оцінці своїх можливостей, реакції близьких людей, глядачів і т.д.

У зв'язку з цим для проведення навчально-тренувальних занять на високому рівні, з найбільшою користю для спортсменів будь-якої кваліфікації тренеру необхідно формувати команду з урахуванням тих відносин, які можуть виникнути через різний рівень спортивної майстерності її членів. Разом з тим якщо сформувати тренувальні підгрупи з рівних за майстерністю спортсменів, то лідери отримають, по-перше, можливість удосконалювати свої професійні якості, а по-друге, максимальне задоволення від занять. Аутсайтери ж, хоча і потраплять в умови хорошого соціально-психологічного клімату, не матимуть можливостей для швидкого зростання спортивної майстерності.

Тому тренери застосовують спаринги аутсайдерів зі спортсменами, які стоять трохи вище за рівнем майстерності з тими, хто відноситься до середини ієрархічної структури групи.

Відносини, що складаються в спортивних командах, не бувають непорушними, раз і назавжди усталеними. Вони постійно в динаміці, безперервно змінюються. Зміни ці відбуваються або у відповідь на якісь внутрішні події, або під впливом факторів суб'єктивного порядку (зміни особистісних якостей, поведінки, мотивації, мети і т.д.). Іноді те що відбувається йде всім на користь, а іноді, навпаки, ефективність діяльності окремих членів або навіть всієї команди падає. Задля запобігання непередбачуваності у розвитку даного процесу необхідно керувати відносинами в команді, направляти їх у потрібне для команди русло. Тренер повинен постійно стежити за динамікою відносин, вловлювати підвищення конфліктності, психологічної напруги і вживати відповідних заходів. Робота ця важка, вимагає окрім педагогічних і психологічних знань великого професійного досвіду, такту, ширості та зацікавленості.

Розвиток суспільства, колективу, особистості неможливий без боротьби протилежних ідей та позицій, зіткнень різних точок зору і думок, подолання протиріч і розбіжностей, застою і відсталості.

Безконфліктне життя - ілюзія. Особливо ілюзорною вона являється в спорті. По-перше, тому, що сенс спортивної діяльності, її головна змістовна сторона полягає в прагненні спортсмена АБО команди до перемоги, першості, зверхності над супротивником, яке досягається в результаті змагання ідей та стратегій, суперництва в силі, спритності, технічній майстерності. По-друге, спорт, як будь-яка соціальна система, схильний до тих же законів поступального розвитку, що й все суспільство. У спорті, як і скрізь, нове, прогресивне відстоює право на існування в боротьбі, в подоланні консерватизму та усталених форм і поглядів.

Отже, що ж таке конфлікт?

Конфлікт - це зіткнення протилежних інтересів, поглядів, прагнень. Це активне неприйняття ідей, методів і способів діяльності, суперечки і розбіжності в питаннях моралі, моральності і манери поведінки. Аналіз різних конфліктних ситуацій дозволив виділити деякі їх різновиди. Перш за все конфлікти слід розрізняти за спрямованістю, значимим системам цінностей, потребам, ідейними переконаннями тих людей, які в них беруть участь. Природно, масштаб конфліктів і кількість людей, що беруть участь в них можуть бути різними. За цією ознакою можна виділити: соціальний, міжгруповий, міжособистісний і внутрішньоособистісний конфлікти. Всі ці різновиди конфліктів властиві спорту і в тій чи іншій формі проявляються в ньому.

Міжгруповий конфлікт виникає в момент змагання команд або спортивних груп. Він проявляється не тільки в командних, але і в індивідуальних видах спорту, не тільки в єдиноборствах, але й там, де спортсмени позбавлені контактів один з одним.

Міжособистісний конфлікт - це зіткнення інтересів і поглядів двох або більше особистостей, несумісність їх моральних начал і норм поведінки, незадоволення значущих для них потреб і цінностей. Міжособистісні конфлікти можуть відбуватися як між спортсменами різних команд, так і всередині однієї команди.

Своєрідною, неповторною, а деколи і непередбачуваною буває поведінка спортсмена або тренера в міжособистісному конфлікті.

Конфлікт, як крайня форма негативних взаємовідносин, загострює всі суперечності і незгоди, підвищує емоційну збудливість і

психічну напругу осіб, які конфліктують, всього колективу. Підвищена емоційна збудливість заважає розумінню сенсу слів і вчинків, загострює почуття образи і незадоволення. Спортсмен, будучи в стані психічного напруження, в будь-якій дії, жесті супротивника бачить негативний зміст, ворожість, робить необґрунтовані і перебільшені узагальнення, приписує йому неіснуючі негативні риси, судить про нього завжди категорично, без глибокого аналізу, причин його поведінки. Кожен з конфліктуючих осіб гостро відчуває тільки те, що зазнає у конфлікті він, які страждання і переживання доводиться відчувати йому. Власні відповідні дії здаються незначними, не приносять бажаного ефекту. Для їх посилення розроблюється такі шляхи, засоби і методи впливу на супротивника, які зможуть принести йому більше страждань, неприємностей і шкоди.

У таких негативних взаєминах вдосконалюється негативна емпатія - здатність завдавати супротивнику страждань, усвідомлюючи і розуміючи, що він повинен при цьому відчувати.

Міжособистісні конфлікти можуть бути: за часом тривалості - тривалими і короткочасними; за спрямованістю - обопільними, двосторонніми, і односторонніми; за формою прояву - прихованими і відкритими; за наслідками - руйнівними і творчими; за задумом - навмисними, тими, що мають мету, і ненавмисними. За сферою, в якій вони виникають, - діловими і побутовими, неформальними. Запропонована класифікація конфліктів далека від повноти і завершеності; це надзвичайно складна і багатостороння проблема, абсолютно не вивчена в спорті.

Конфлікти перерахованих видів відбуваються і проявляються в спілкуванні, у взаємодії особистості з іншими людьми. До цієї групи конфліктів не відноситься тільки *внутрішньоособистісний* конфлікт, який характеризується внутрішньою боротьбою в людині відношень до двох цінностей, обов'язку і бажання, системи цінностей і вимог ситуації, принципів життя і потреб. У кінцевому рахунку, така боротьба призводить до вибору, формування їдкої точки зору, визначеному вчинку, який потім може стати для особистості життєвою позицією, нормою поведінки.

Однак внутрішньоособистісний конфлікт несе в собі не тільки руйнівні, але й творчі начала. Нерідко оцінка та переоцінка своїх слів і вчинків розвиває критичність, здатність подивитися на себе з боку, вчить рахуватися з думкою оточуючих, прагнути досконалості,

боротися з труднощами, які виникають. У конфлікті перевіряється людина, її гідність і порядність, її ставлення до людей та подій. Іншими словами, через конфлікт особистість може змінюватися і удосконалюватися. Тільки в гранично оголеній ситуації, якою є конфлікт, можна дізнатися, як спортсмен долає фруструючі бар'єри. Чи шукає він правильний вихід із становища або з легкістю, не думаючи, приймає будь-яке поверхнєве рішення.

Міжособистісні конфлікти також мають свої позитивні та негативні сторони. Одні з них допомагають спортсменам і тренерам досягти взаєморозуміння, з'ясувати принципові позиції і усунути непорозуміння, налагодити гарні відносини і покласти початок здоровій критиці і самокритиці. Інші, навпаки, знижують активність і продуктивність діяльності як окремого спортсмена, так і всього колективу, призводять до неврастенії і різних патологічних реакцій, піднімають емоційну напруженість і тривогу, сприяють формуванню угруповань і розвитку таких низьких якостей, як злість, мстивість, бажання завдати біль та образу, розкладають дисципліну і т.д. Перші можна віднести до творчих конфліктів, другі - до руйнівних. Якщо творчі конфлікти не тільки не є небезпечними, але й корисними, то руйнівні небажані, їх необхідно всіляко уникати. Однак і вони можуть надавати позитивний вплив на особистість конфліктуючого, можуть виховувати наполегливість у досягненні поставленої мети, психічну стійкість, почуття солідарності, вміння знаходити аргументи та відстоювати свої погляди і т. д.

У зв'язку з тим, що не всі конфлікти бажані та корисні, не всі вони благотворно впливають на особистість і колектив, постає питання про управління конфліктами – попередженні шкідливих за своїми наслідками конфліктів і умінні розвивати корисні.

Усунення конфлікту - справа надзвичайно тонка, що вимагає великої педагогічної майстерності та володіння цілим комплексом необхідних якостей.

Науково-теоретична конференція викладачів, аспірантів, співробітників та студентів кафедри фізичного виховання і спорту : тези доповідей, м. Суми, 25 квітня 2013 р. / Відп. за вип. А.Є. Шепелев. - Суми : СумДУ, 2013. - С. 17-23.